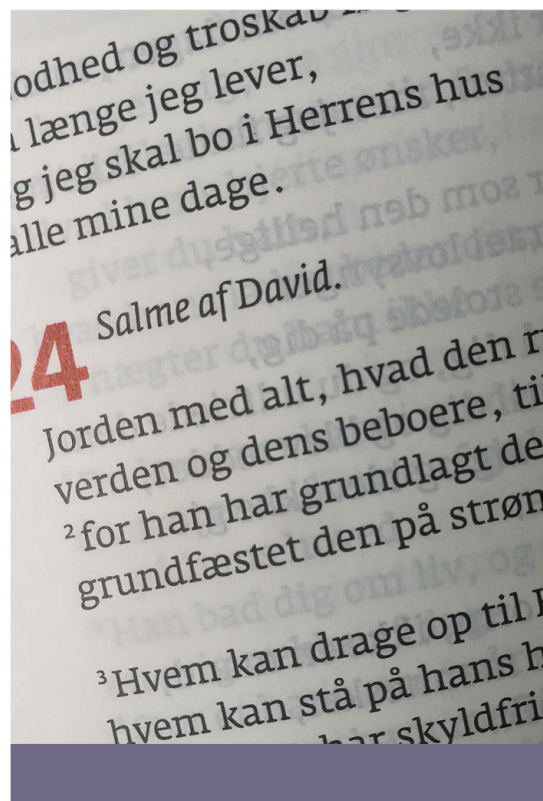

En PDF-artikel fra www.salmedatabasen.dk af Prof. Em. Kirsten Nielsen

Kirkesangbogen

Bibelske intertekster i de nyeste salmer

Kirkesangbogen

Bibelske intertekster i de nyeste salmer

Kirsten Nielsen, Prof. Em., Århus

Indledning

Der er grøde i salmedigtningen. I 2016 udkom salmebogstillægget *100 salmer*, og nu blot et år efter er der kommet endnu et tillæg, *Kirkesangbogen*. Redaktionen bag *100 salmer* skriver i forordet, at ønsket med tillægget var ”at samle det bedste fra de seneste årtiers salmeproduktion”. De fleste af de salmer, redaktionen tog stilling til, var derfor allerede udgivet, og mange af dem var desuden ved at være sunget ind i menighederne.

Redaktionen bag *Kirkesangbogen* har valgt at gå en anden vej. Ud over at medtage salmer af allerede kendte salmedigtere har redaktionen bl.a. opfordret forskellige forfattere og sangskrivere til at skrive salmer til *Kirkesangbogen* (jf. kommentarerne side 397-408, hvor man kan læse, om en salme er skrevet direkte til *Kirkesangbogen*). Som led i arbejdet med at udvælge de nye salmer har redaktionen desuden sendt en stor del af salmerne til afprøvning i 40 forskellige sogne og afholdt fællessangstener på Vartov.¹ Om salmerne skriver redaktionen i forordet, at de ”tolker folkekirkens brede evangelisk-lutherske kristendom”, samt at de overvejende er skrevet ”til brug i gudstjenesten”. De to redaktioner er gået forskelligt til værks, men begge har ønsket at lave et salmebogstillæg med salmer, der kan synges ved gudstjenester og kirkelige handlinger.

Min egen baggrund for at beskæftige mig med *Kirkesangbogens* nye salmer er dels mine

studier i Det Gamle Testaments poetiske tekster dels mit arbejde med gudsbillederne i nyere danske salmer.² Dertil kommer, at jeg har siddet i redaktionen af salmebogstillægget *100 salmer* og er med i *Salmedatabasens* bedømmerpanel. På den baggrund er jeg særligt interesseret i de helt nye salmer i *Kirkesangbogen*, hvoraf flere knap nok var skrevet, da vi arbejdede med udvælgelsen af de 100 salmer til salmebogstillægget. De salmedigtere, der fik salmer med i *100 salmer*, havde for de flestes vedkommende allerede skrevet og udgivet adskillige salmer. For *Kirkesangbogens* vedkommende gør det særlige sig gældende, at flere af bidragydere ikke tidligere har skrevet salmer. De er ikke uden erfaring med at skrive, men salmegenren er ny for dem. Det er derfor en oplagt opgave for en bibelforsker som mig at undersøge, hvordan disse helt nye salmedigtere forholder sig til Bibelen.

Mit gennemgående spørgsmål er derfor, hvordan salmedigterne bruger Bibelen som intertekst. Jeg har valgt at se nærmere på nogle salmer, hvor det er tydeligt, at salmedigterne knytter til ved steder i Bibelen. Kriteriet for udvælgelsen af salmer har derfor været, at der enten er en bibelhenvisning under salmen, eller at forfatterne anvender markante udtryk eller billeder fra Bibelen. Der skal med andre ord være nogle markører, som peger ind i de bibelske tekster og udpeger salmens intertekster.

Når jeg i det følgende inddrager disse intertekster, gør jeg det vel vidende, at salmedigterne ikke nødvendigvis vil stå inde for alle de bibelske intertekster, som jeg finder det relevant at inddrage. Men jeg har forsøgt at bruge min viden om de bibelske tekster på en sådan måde, at jeg lader interteksterne kaste lys over det

1 *Kirkesangbogen* indeholder desuden en lang række sange, som ifølge forordet i højere grad tager ”udgangspunkt i en almindelig erfaring og efter redaktionens vurdering en mere åben kristen livsforståelse”. Disse sange forholder jeg mig ikke til i denne artikel. Det samme gælder salmer, som allerede findes i andre salmeudgivelser.

2 Jf. Kirsten Nielsen, *Der flammer en ild. Gudsbilleder i nyere danske salmer*, Aros Forlag 2007.

centrale budskab i salmen. Hvad man kan diskutere er da, hvor meget af interteksten og dens bibelske kontekst, det er nødvendigt at kende for at få udbytte af salmerne.

Salmer er mere end ord, de har også rytme og klang. Alligevel er det, efter min mening, ikke et tilstrækkeligt argument for at bruge bibelske udtryk, at det lyder godt. Jeg går derfor ganske enkelt ud fra, at de bibelske intertekster er vigtige for betydningen af salmerne.

Bibelske intertekster som nødvendige tolkningsnøgler

Dy Plambeck: Salig er den

Dy Plambeck er først og fremmest kendt som romanforfatter, men har til *Kirkesangbogen* skrevet fire salmer, hvoraf vi skal se på to. Den første er ”Salig er den” (nr. 824) og under salmen henvises der til Matthæusevangeliet 5,1-12. Salmen tager altså udgangspunkt i Saligprisningerne. Hver strofe indledes med ”Salig er den”, og herefter følger forskellige situationer fra hverdagen, der skal aktualisere ordene fra Matthæusevangeliet. Første strofe lyder:

Salig er den der rejser sig,
der vasker et brandsår i lunkent vand.
Salig er den der sætter sig,
der kæntrer i båden og svømmer i land.
*Du er én af mange,
du er én som ingen andre.*

Salmen fortsætter med at beskrive den salige som den, ”der hvister højt, / der prøver at undgå samfundets dom” (strofe 2), ”den, der rammes af lynet og mærker dets strøm” (strofe 3) eller ”den der danser grimt, / der standser i skoven og hører en sang” (strofe 4). Der er tale om beskrivelser, men hvorfor er netop disse mennesker salige?

I Bjergprædikenen forklarer Jesus, hvorfor han kalder f.eks. de rene af hjertet, dem, der stifter fred, og dem, der forfølges, for salige: De er salige, fordi de skal se Gud, kaldes Guds barn og få del i himmeriget (Matt 5,8-10). Til-

svarende begrundelser kan jeg ikke finde i Dy Plambecks salme.

Man kan overveje, om omkvædet, der er kursiveret, skal fungere som begrundelse. Dy Plambeck peger her på en vigtig side af menneskelivet, nemlig at vi på samme tid er en del af et fællesskab og noget helt unikt. Men kan det begrunde, at vi bliver kaldt ”salige”, dvs. at vi har et særlig nært forhold til Gud? Sådant som jeg forstår omkvædets glæde over, at vi indgår i fællesskaber, men dog stadig som individer, er det mere et udtryk for en humanistisk menneskeforståelse end for det som er pointen i Saligprisningerne.

Spørgsmålet er derfor, hvilken rolle henvisningen til Saligprisningerne spiller? At ordet salig alene skulle være brugt, fordi det er et smukt ord, der skaber positive associationer, kunne selvfølgelig være en mulighed. Men hvorfor så henviser til Matthæusevangeliet kap. 5,1-12 under salmen? Jeg vil derfor hellere se henvisningen til Jesu ord som en markør, der peger på hele den kontekst, de er taget fra. Jesus taler om vilkårene for den, der vil være hans discipel. Dy Plambeck beskriver i sin salme en række vidt forskellige situationer, der handler om barmhjertighed, mod, udholdenhed, omsorg, drømme og livsglæde. Læst med Saligprisningerne som intertekst kan salmen tolkes som et udtryk for, at i alle livets situationer, så er vi Gud nær som hans børn, der skal se Gud og få del i hans himmerige. Men for at få dette aspekt med, så er vi nødt til at kende den bibelske intertekst. Ellers bliver ordet salig blot et kønt ord for, at det er godt at være menneske i mange forskellige situationer.

Dy Plambeck: Guds hånd og lyset

Dy Plambeck har desuden skrevet dåbssalmen ”Du mærker vandet” (nr. 993). Salmens første strofe er henvendt til dåbsbarnet, som ikke blot mærker vandet, men også ”pludselig sol, / der strømmer mod dig / og lyser op”. I strofe 2 taler en stemme direkte til barnet og fortæller det, at i al fremtid ”er du / i pagt med mig”. Stemmen må være Guds stemme, og

hvem denne Gud er, beskriver Dy Plambeck nærmere i sidste strofe, strofe 3:

Gud er som hånden
når lyset går,
den følger væggen
og finder vej...

I Bibelen er Guds hånd billede på Guds handlekraft. I en af salmerne sætter salmisten netop sin lid til, at Guds hånd kan nå ham overalt. Uanset hvor han slår sig ned, ”så leder din hånd mig dér, / din højre hånd holder mig fast” (Sl 139,9-10).

Også lyset er en hyppigt anvendt metafor i Bibelen, hvor lyset bl.a. er en hjælp, når man skal finde vej: I Sl 119,105 hedder det om Guds ord, at det er ”en lygte for min fod, et lys på min sti”. Hos Dy Plambeck kombineres hånden og lyset på en overraskende måde, når Gud selv er som en hånd, der ”følger væggen og finder vej”, når lyset går. Billedet er hentet fra hverdagen. Man kan nemt se for sig, hvordan HFI relæet slår fra, og lyset går. Man rækker hånden ud, føler sig frem og finder på den måde vej.

Nu kan man altid diskutere, hvor mange aspekter af et billede, der er relevante. Skal man medtage erfaringen af at famle sig frem langs væggen, når lyset er gået, eller ligger vægten alene på den pointe, at selv i mørke finder Gud en vej? Hvis det er det sidste, Dy Plambeck tænker på, vil det svare til et andet vers i Sl 139, hvor det hedder, at selv mørket er ikke mørke for Gud (Sl 139,12). Men billeder er stærke, det er derfor svært at nøjes med at se et enkelt aspekt af et billede. I hvert fald ser jeg for mig en lidt usikker famlen sig frem mod målet. Er Gud nødt til at have en væg at støtte sig til for at finde vej gennem mørket? Kan også Gud være usikker på kursen? Og hvordan vil den, der ikke kender den bibelske billedbrug forstå hånden, der følger væggen?

Salmen har et omkvæd, som selvfølgelig også må inddrages i tolkningen (kursiveringen er Dy Plambecks):

*som om vandet drikker mørket
og gør dig synlig i dåben.*

Fra mørket, hvor Gud finder vej, føres vi videre til dåbsvandet, der ”drikker mørket”. Et overraskende udtryk, da det normalt er vandet, der bliver drukket. Men netop derfor standser vi op og forsøger at se det for os: Mørket op-suges af dåbsvandet. I klassisk kristen teologi kunne man tale om, at den gamle Adam skulle druknes i dåbsvandet, og ud af dåben opstår det nye menneske. Eller anderledes udtrykt: I dåben dør og begraves vi med Kristus for også at opstå med ham til et nyt liv (Rom 6,3-4). At dåben gør os synlige kan, hvis vi inddrager disse intertekster, betyde, at vi netop bliver synlige som Guds børn. Før dåben var vi i mørket, nu er vi i lyset. Men hvis man kommer til barnedåb uden disse forudsætninger, hvordan vil man så forstå billedet af vandet, som drikker mørket og gør dåbsbarnet synligt?

Dy Plambeck bruger bibelske billeder, men vi, der synger salmen, må selv inddrage de relevante bibelske intertekster, hvis vi skal have en dybere forståelse af dåbens *kristne* indhold. Uden den bibelske baggrund bliver det vanskeligt at forstå, hvorfor dåbsbarnet mærker ikke blot vand, men lys. Eller hvorfor Gud er som en hånd, der finder vej i mørke. Eller hvorfor vandet skulle drikke mørket.

Jonas Breum: Dødens brod

En anden af de helt nye salmedigtere er Jonas Breum. Han er professionel sanger og sangskriver og har skrevet fire salmer til *Kirkesangbogen*. Nummer 854 har titlen: ”Tag dødens brod ud af mit hjerte”. Det er en salme om dødsangst. Breum beder om, at himlen må ”gribe al min smerte”, så sjælen kan blive let og lys. Som det er tilfældet i mange moderne salmer, siges det ikke direkte, hvem salmen henvender sig til. Men vi kan få hjælp af det karakteristiske udtrykt ”dødens brod”, som kendes fra 1 Kor 15,55: ”Død, hvor er din brod?” Udtrykket ser jeg som en markør, der peger på den intertekst, som læseren meget ger-

ne skulle kende for at forstå salmens budskab. I 1 Kor 15 glæder Paulus sig over de dødes opstandelse. Dermed er ikke blot døden, men også ”dødens brod”, synden, besejret. Og den sejr er givet os ”ved vor Herre Jesus Kristus!” Den, der kan fjerne dødens brod, må derfor være Kristus selv. Og hele salmen kan da læses som en bøn til Kristus.

Breum beder i strofe 2: ”Bliv hos mig”. Det er mørkt omkring ham, og han beder videre: ”fortæl mig, at det bliver dag.” Dagen som billede på det nye liv er en variant af billedet af lyset som modsætning til nattens mørke. Strofe 3 bringer et modsigelsesfuldt billede af det at være menneske: ”åh, menneske, forbandet fri, lænket til cellen indeni...”. Jeg vil tolke dette at være lænket til en celle ud fra Paulus’ ord om at være ”fange i syndens lov” (Rom 7,23). Salmens jeg føler sig lukket inde i en fængselscelle, selv om han er ”forbandet fri”. Læst ud fra Paulus er han ganske vist fri til at vælge det gode, men i praksis gør han det onde (Rom 7,18-23).

Andre vil måske tage ordet ”cellen” som billede på vores binding til vores egen biologi. Vi er født med nogle forudsætninger, som vi ikke kan løbe fra; men så er der vel ikke meget at håbe på? Og hvem skulle man rette sit håb mod, hvis biologien bestemmer ens liv?

Endelig møder vi i strofe 4 morgenrøden som modsætning til døden. Her kan man tolke morgenrøden ud fra Zakarias’ ord om ”solopgangen fra det høje” i Luk 1,76. Også denne intertekst peger på Jesus som den, bønner er henvendt til. Det er i ham, Breum vil nedsænke sine tunge tanker, i håbet om, at ”døden slipper nok sit tag, / når hjertet falder dybt i slag”. Hjertet er her skildret som en klokke. De dybe slag må være de sidste hjerteslag, for det er netop på det tidspunkt, at døden vil slippe sit tag i os. Og netop derfor er det Kristus, som besejrede døden påskemorgen, han kan sætte sin lid til.

Salmen er fuld af udtryk, som peger tilbage til den bibelske tankeverden. Selv om det ikke siges direkte, hvem bønner retter sig mod, forstår læseren, at det er en magt, som endog kan

besejre døden. Men meget mere siger salmen heller ikke, hvis man kun læser, hvad der står på linjerne. Ved at inddrage Paulus kan læseren få en større forståelse af, hvorfor salmen er præget af tillid og håb midt i mørke og tunge tanker. Men det kræver, at læseren opdager markørerne og er i stand til at følge dem tilbage til de relevante intertekster, der alle peger hen på Kristus. Hvis læseren til gengæld ikke kender til den paulinske teologi, mangler der begrundelser for tilliden til, at det nok skal gå alligevel. Hvordan kan man have tillid til, at døden til allersidst slipper sit tag, hvis man ikke ved, hvad morgenrøden kan være billede på? Jonas Breum kender uden tvivl den bibelske tankeverden, og han må forvente det samme af sin læser.

De stærke og overraskende billeder

Helle Stage Søtrup: Bøn om nærvær i natten

Helle Stage Søtrup er forfatter og har tidligere udgivet to lyriske bønnesamlinger. Til *Kirkensangbogen* har hun skrevet salmen ”Vær mig nær, nu hvor lyset besvimer” (nr. 947), der også har form som en bøn. Salmens jeg beder om nærvær, når ”lyset besvimer”, i ”nattens tyndeste timer”. Lys spiller en vigtig rolle både i Bibelen og i salmetraditionen, men her kombineres det på en ny måde med verbet ”besvimer”, hvorved lyset personliggøres. Nattens ”tyndeste timer” er også et nyt udtryk. Det skaber en fornemmelse af et tidspunkt på natten, hvor det er svært at finde noget, der kan bære: Man er på tynd is. Derfor beder salmens jeg: ”Lad mig kende din stemme på klangen, / når du kalder mig ved mit rette navn”. Men hvem er det, salmedigteren henvender sig til, og hvis stemme vil hun gerne høre? Bag disse linjer ligger, efter min mening, Jesu ord i Johannesevangeliet om, at hans får kender hans røst, når han kalder dem ved navn (Joh 10,3-4). Her er der en, vi kan holde fast ved, for han kender os og tager ansvar for os. Og hermed bliver det klart, hvem salmedigteren retter sin bøn til.

I strofe 2 bruger Søtrup bl.a. billedet af et agern, der falder fra sin kvist, som billede på det at miste. Billedet foldes ikke ud, men af erfaring ved vi, at af agernet opstår det nye træ. Billedet skaber håb, hvilket svarer til den følgende bøn: ”og læg nåde i nattens tårestrøm”. Smerten kan dæmpes. Plantebilledet videreføres i salmens tredje og sidste strofe, hvor Helle Søtrup slutter med et originalt billede:

Og lad sorgernes frø finde fæste,
lad dem vokse i påskemorgenlys.

Umiddelbart virker det paradoksalt at bede om, at sorgernes frø skal slå rod og vokse. Men hvis vi inddrager billedet af hvedekornet, der må dø for at kunne bære mange fold (Joh 12,24), som intertekst, bliver billedet forståeligt. Det er ud af sorgen (frøets ”død” i jorden), der skal opstå nyt liv. Billedet af hvedekornet underbygger desuden, hvad der kan menes med salmens sidste linje: ”lad dem vokse i påskemorgenlys”. Påskemorgenlyset signalerer opstandelse, Kristi opstandelse og vores.

Søtrup er ikke ene om at bruge naturbilleder til at skildre livsforløbet. En digter som Adam Oehlenschläger kan bede skoven om at lære ham ”at visne glad” (DDS 537), for håbet om livet hjemme hos Gud overstråler ganske den jordiske tilværelse. I modsætning til Oehlenschläger handler Søtrups salme ikke om døden, men om de tab og sorger, vi udsættes for livet igennem. Hos hende bliver påskemorgenlyset derfor billede på den daglige ”opstandelse”, når vi efter en nat fuld af sorg og bekymring alligevel tør se fremad og gå dagen i møde.

Salmen er et af mange eksempler på, at sprogbrugen er ny og indimellem overraskende. Men billederne og salmens budskab knytter til ved forskellige bibelske tekster. Kender man ikke de bibelske intertekster, vil salmen formidle tillid til, at det vil ende godt; men læseren vil mangle en grund til at turde tro på, at der kommer lysere tider, og dermed få mod til at gå den nye dag i møde.

Anne Lise Marstrand-Jørgensen: Vi kommer til dit bord

Anne Lise Marstrand-Jørgensen, der især er kendt som romanforfatter, har to nadversalmer med i *Kirkesangbogen*. Vi skal se nærmere på nr. 1002 ”Vi kommer til dit bord”. Den er skrevet til Danske Kirkedage 2016 over salmen ”O du Guds lam”. I kommentaren til salmen (s. 408) henvises der desuden til Joh 1,29-36, hvor Johannes Døberen kalder Jesus for Guds lam. I Marstrand-Jørgensens salme er de tre første linjer ens i alle stroferne:

Vi kommer til dit bord,
vi lytter til dit ord,
giv vores hjerte en mund

Hver strofe rundes derpå af med en ny afslutning. Strukturen svarer til strukturen i ”O, du Guds lam” (DDS 439), hvor de tre første linjer går igen i hver strofe, mens resten er forskelligt fra strofe til strofe.

Anne Lise Marstrand-Jørgensen bruger ikke billedet af Jesus som offerlammet og henviser heller ikke til Jesu død som soning for vore synder, som det er tilfældet i den gamle nadversalme. Hvad der sker ved nadverbordet tolker hun gennem et overraskende billede: hjertets mund. Bønnen ”giv vores hjerte en mund” udtydes i hver strofe med en angivelse af, hvad hjertets mund skal bruges til. Når vi går til alters, beder vi om en mund, ”der kan synge / om dig”, en mund, ”der kan næres / ved dig”, og en mund, ”der kan forenes / med dig”.

Salmedigteren udtrykker sig yderst kortfattet; men det er tydeligt, at nadveren giver grund til lovsang. Nadverelementerne giver desuden næring, for når vi spiser og drikker brødet og vinen, får vi del i Kristus. Og endelig skaber de forening med Kristus. Det kan ligeledes forstås som udtryk for, at vi ved nadveren spiser og drikker Kristi legeme og blod. Men ordene kan også føre til et andet billede: to munde, der mødes/forenes i et kys. I så fald skabes der et nyt billede af, hvad det vil sige, at nadveren er et kærlighedsmåltid.

Salmen er enkel, men dens billedsprog inviterer til, at vi tænker med og oplever, hvad det er, der sker, når vores mund f.eks. synger salmen "O, du Guds lam", og når munden møder nadverelementerne. Hele situationen, hvori salmen skal synges, hjælper os til at tyde salmens ord. Når man taler om en salmes intertekster, giver det derfor også god mening at medregne det rum og den begivenhed, hvor salmen skal synges.

Teologisk fokuserer salmen på den ene side af nadveren: glæden over og fællesskabet med Kristus. Forsoningstanken er ikke tematiseret, men det er den så til gengæld i nadverritualet, som netop kan være de ord, vi lytter til ifølge strofernes anden linje.

Nikolaj Paakjær: Guds blomstrende bro

Nikolaj Paakjær er musiker og nok bedst kendt fra "Hymns from Nineveh". Til *Kirkesangbogen* har han skrevet en salme, der handler om afsked: "Som baglæns afspilning af sne" (nr. 832). I første strofe hedder det:

Som baglæns afspilning af sne
stiger flokken op,
en sky af bestøvede vinger
forbundet til hver deres krop.

Sne falder normalt nedad, men den omtalte flok stiger den modsatte vej. Hvad eller hvem tænker digteren mon på? Det kan næppe blot være sneflokke, som kommer vrimlende. I anden strofe sidder han "Forpuppet af tanker om død" og beder om, "at sværmen jeg ser er et møde / for menneskets farende sjæl". Han ønsker altså, at der skal være et formål med denne flok. Tankerne om døden gør ham til en puppe; men man aner et svagt håb. For ud af pupper kan der komme sommerfugle, der ikke er lukket inde, men kan flyve frit.

I tredje og sidste strofe, som indledes med ordet "Gud", beder han Gud om at nedsænke sin blomstrende bro, så den bliver flettet sammen med jorden. Og salmen slutter med bønnen om, at Gud vil vente os "der hvor den ender, / lad af-

skeden summe af ro". Broen er som en blomsterranke, der forbinder himmel og jord. Billedet er nyt, men for mit vedkommende skaber det mindelser om Jakobsstigen i 1 Mos 28,12. Hvis vi bruger denne tekst som intertekst og tolkningsnøgle, bliver det nemmere at få mening i det overraskende billede af sneen, der afspilles baglæns i første strofe. I Jakobs drøm bevæger englene sig op og ned ad stigen. Det kan være disse engle, Paakjær i sin salme skildrer som "baglæns afspilning af sne, / en sky af bestøvede vinger". I så fald er bevægelsen tegn på, at den farende sjæl, som er på vej til et møde med disse engle, må blive bragt derop, hvor sneen/englene kommer fra, og hvor Gud venter på os. Og dermed går salmen videre end den gamle fortælling, som ikke handler om afsked, men om Guds løfte om at være med Jakob på den videre rejse til familien i Paddan-Aram.

Salmen er fuld af billeder, men hvis vi indtager fortællingen om Jakobsstigen som intertekst, får vi mulighed for at se en nærmere forbindelse mellem afskeden med denne verden og mødet med Gud selv. Men den foreslåede tolkning kræver, at man kender den bibelske intertekst. Hvis man ikke kender den, bliver det mere gådefuldt, hvorfor Gud netop skal nedsænke en blomstrende bro, og hvem den Gud er, som salmedigteren henvender sig til.

Carina Wøhlk: Guds fingertip og skæve smil

Carina Wøhlk, som er teolog og præst, har skrevet salmen "Mørket falder tungt og tæt" (nr. 961). Det er en aftensang, hvor naturen tolkes som udtryk for Guds nærvær. Med to overraskende billeder hedder det, at regnen er "Guds fingertip / som på ruden trommer", og at månen er "Guds skæve smil". Naturen peger hen på Gud, og når fuglene ved morgengryet vil juble: "Solen kommer!", så er det muligt også at tolke solen som billede på Gud (jf. Sl 84,12: "For Herren er sol og skjold") eller som opstandelsesbillede (påskemorgensolen).

Månen viser Guds skæve smil, og i god konsekvens af dette billede hedder det, at man kan sige godnat "med Guds kys på munden". Moti-

vet ”Guds kys” kendes fra salmen ”Min Jesus lad mit hjerte få” (DDS 217) med ordene ”Til du mig kysser med din mund / og tager hjem til dig”. Og som det fremgår af noten i salmebogen, er det en jødisk tradition, at Moses døde under Guds kys. Desuden henviser noten til 5 Mos 34,5, hvor der i den danske oversættelse står, at Moses døde ”efter Guds afgørelse”. I den hebraiske grundtekst står der, at Moses døde ”ved Jahves mund”. Udtrykket er åbent for begge fortolkninger. Men det kan ikke undre, at en salmedigter vælger den, der skaber et billede af den kærlige Guds afsked med sin udvalgte tjener.

Selv mørket er trygt, for det er ”Guds dybe favn”, og selv midt i mørket tør vi tro på, at ”Guds lys vil råde”. Salmen slutter således med det klassiske billede af lyset, der er stærkere end mørket (f.eks. Sl 139,12).

Salmen er båret af tillid til Gud og gør Gud nærværende gennem overraskende billeder af, hvordan Gud manifesterer sig i vores velkendte verden. De bibelske intertekster kan være med til at uddybe salmens budskab, men også uden dem formidler salmen et ægte bibelsk budskab om trygheden ved at være Gud nær.

Nye kombinationer af bibelske motiver

Nikolaj Paakjær: Inkarnation og bønsskamp

Musikeren Nikolaj Paakjær bidrager også med salmen, ”Du, Gud, som selv var krop her-nede” (nr. 981). Under salmen henvises der til Matt 6,10, dvs. ordene: ”komme dit rige, ske din vilje som i himlen således også på jorden”. I salmens første strofe skildrer Paakjær den inkarnerede: Jesus var Guds krop i verden. Det er derfor, han ”kender til den ve / når alting smuldrer at sku’ bede / ’bare lad din vilje ske”. Spørger man, hvornår Jesus måtte bøje sig for Gud vilje, selv om det var hårdt, må svaret være, at det skete den sidste nat i Getsemane (Matt 26,36-46). Jesus blev krop og måtte som menneske underkaste sig Guds vilje, ganske som vi gør, når vi i ”Fader Vor” beder: ”Ske din vilje...”.

Paakjær minder Gud om de erfaringer, Gud har gjort som menneske. Fra de gammeltestamentlige salmer kender vi til, hvordan salmisten ved at beskrive, hvem Gud er (f.eks. magtfuld og trofast), kan lægge et vist pres på Gud, for at få Gud til at leve op til det, Gud virkelig er, nemlig en, der kan og vil tage sig af dem, der har brug for ham. Paakjær appellerer i sin salme til den side af Guds væsen, som er den inkarnerede. Derfor ved Gud godt, hvad det vil sige at være underlagt Guds vilje. Inkarnationen er naturligvis et velkendt tema i Bibel og Salmebog; men ved at kombinere bønnen i Fader Vor med Jesu bønsskamp i Getsemane får Paakjær konkretiseret inkarnationen på en ny måde, så også bønsskampen bliver en del af den guddommelige erfaring af at være menneske!

Resten af salmen er en bøn til Gud, som ”Ophavsmand”, dvs. skaber. Det er en bøn om, at Gud vil sende ”vort trosliv vand / til tiltroslivlig bønnespire”. Her leges der med ordene tro, liv, tiltro, livlig, så tro også er tiltro og liv. Troen er desuden skildret som en plante, der skal vandes for at blive en ”bønnespire”. En bønnespire kan være en del af naturen, nemlig den spire, der bliver til en bønneplante; men der kan også være tale om begyndelsen til en bøn til Gud (strofe 2).

Nikolaj Paakjær fortsætter i strofe 3 med et naturbillede. Nu sammenlignes vi mennesker med markens aks, så vi også kan ”bøje for din supermagt”. Det er igen lydighedsmotivet, der styrer strofen. Jeg ser for mig, hvordan aksene på kornmarken bøjer sig for vinden (som jo også kan bruges som Helligåndsbillede). Naturbilleder er ofte meget overbevisende, fordi vi selv har erfaret, at sådan er det altid i naturen. I lyset heraf virker det mere ”naturligt” at acceptere, at vi også må bøje os for Gud.

I sidste strofe gælder bønnen det tidspunkt, hvor ”dødens engel går sin vante gang”. Og nu har Paakjær brug for, at ”vi hører fra et sted i mørket / nådens afgrundsdybe klang”. Med udtrykket ”sin vante gang” afdramatiserer og almindeliggør Paakjær døden, hvilket næppe ville have behaget en salmedigter som Grundtvig,

men snarere en Oehlenschläger. Døden, som her er gjort mindre truende ved at komme i form af en engel, er blevet noget dagligdags. Døden er dog ikke afskaffet, og vi har stadig brug for at høre budskabet om Guds nåde.

Det er en salme, som har klare forbindelser til det bibelske budskab. Salmen skaber en original kombination af inkarnation og bønsekamp, men Paakjær forudsætter, at læseren kender de bibelske intertekster og forstår at inddrage dem i tolkningen af salmen.

Mirian Due og Jonas Haahr Petersen: Det livgivende dåbsvand

Dåbssalmen "Vi bærer dig til dåben" (nr. 997) er skrevet af forfatteren Mirian Due og Jonas Haahr Petersen, som er sanger og guitarist. Det er en kort salme, hvis to første strofer skal synges før dåben, mens tredje strofe skal synges efter dåben. Under salmen henvises der til hele tre bibelske tekster: Matthæusevangeliet 3,17; Esajas Bog kap. 43,1 og Johannesevangeliet 14,2. Den første tekst er hentet fra Jesu dåb, hvor Gud kalder Jesus for sin elskede søn; men stedet inddrages ikke direkte i salmen. Det nærmeste, man kommer det, er omtalen af dåben som "et bad i nåde". Kun den, der ved, hvad der står i Matt 3,17, kan derfor inddrage stedet som intertekst og se dåben som en gentagelse af Jesu dåb og Guds ord til Jesus som ord, der også gælder den nydøbte.

I Es 43,1 siger Gud til Jakob (Israel): "Jeg kalder dig ved navn, du er min". I salmen hedder det "Vi viser dig for verden / og kalder dig ved navn". Men mon ikke de allerfleste vil forstå det sådan, at det er barnets forældre, der stolt viser deres barn frem og fortæller, hvad det hedder? Kender man interteksten, vil man derimod skulle overveje, om dåben er tegn på Guds udvælgelse, ganske som det var tilfældet i Esajas 43.

Udtrykket "et hus med mange huse" henviser til Joh 14,2, hvor Jesus taler om, at der er mange boliger i hans fars hus. I salmen hedder det i strofe 2:

Du bæres frem til badet
et sted, som er Guds eget,
et hus med mange huse,
hvor du får bolig nu.

Det er ikke helt klart, om badet (dåben) her er tænkt som et sted, hvor man kan bo; eller stedet er kirken, så den døbte nu bliver en del af menigheden.

I strofe 3 betyder dåben ikke blot, at den døbte får et sted at bo, men også, at den døbte nu kan flyde "på vandet; / en båd på Livets vand." Livets vand, som giver associationer til Jesu ord til den samaritanske kvinde i Joh 4,14, er her dåbsvandet. Det virker alt sammen meget harmonisk. Men hvorfor netop en båd på Livets vand? Der er ikke henvist til et bibelsted, som kan tolke billedet af båden. Man kunne forestille sig, at omtalen af båden skal minde læseren om, hvordan det var at være i båd med Jesus, da Jesus stillede stormen på søen og reddede disciplene, der frygtede for deres liv (jf. Matt 8,23-27). Men i salmen er vandet ikke et truende hav; og dåben beskrives heller ikke som overgangen fra død til liv (jf. Rom 6,4).

Måske er det derfor bedre i dette tilfælde blot at tolke strofen som et billede på, at nu begiver den nydøbte sig ud på sit livs sejllads, og det vand, båden skal besejle, er helt uden farer, for det er Livets vand. Og det er vel, hvad familien håber for den nydøbte. Men sådan forløber livet jo sjældent! Alt i alt er det en salme, hvor det kan være svært at se, hvordan henvisningerne til de bibelske steder egentlig skal forstås, og hvor man måske kommer til at lægge mere i de udtryk, som er hentet fra Bibelen, end forfatterne har haft til hensigt. Men uden den bibelske baggrund kommer vægten nemt til at ligge på forældre og barn og ikke på, hvad Gud gør i dåben.

Kombinationen af bibelske og ikke-bibelske intertekster

Jonas Breum og Teitur Lassen: En lille båd, der gynger, og et lam, der vil hjem

Jonas Breum og den færøske sanger Teitur Lassen har i fællesskab skrevet salmen ”Åbne vidder” (nr. 864). Som vi har set, bruger de nye salmedigtere virkelig Bibelen som intertekst. Men der er også eksempler på, at salmedigtere inddrager verdslige tekster som intertekster.³

Temaet i salmen om den lille båd er livet som en farlig sejllads, der dog ender godt. Vi befinder os i en spinkel, lille båd ude på ”ryggen af Atlanten”, hvor der er ”helvedsmørkt på himlen”. Ja, vi er helt derude, hvor det ikke er kragerne, men mågerne, der ”skriger, vender om” (strofe 1). Det blæser voldsomt, vi må surre os fast og stryge sejlene. Og så fortsætter salmen: ”Beder han i tavshed: / ”Nådens hænder over os” (strofe 2). Det siges ikke, hvem der beder. Er det en af passagererne i båden, eller er det Jesus, der går i forbøn for at redde dem. Billedet af en lille båd i et stormfuldt hav ligner i hvert fald fortællingen om, hvordan Jesus stiller stormen på søen (Matt 8,23-27). Inddrager vi denne fortælling som intertekst er ”nådens hænder” et billede på Guds hjælp.

Guds hånd er et velkendt billede. I Det Gamle Testamente kan Guds indgriben i folkets historie beskrives med udtrykket ”hans stærke hånd og løftede arm” (5 Mos 11,2). Og i det personlige gudsforhold kan det at være i Guds hånd/hænder være billede på den totale tillid til Gud (se Sl 31,6 samt Luk 23,46). En tilsvarende tillid præger salmens omkvæd, der lyder ”*så skal vi nok komme hjem*” (kursiveringen er salmedigternes).

Men så er der jo også den mulighed, at man i stedet (eller desuden) kan vælge en anden

intertekst: Bamses sang om den lille båd, hvor det i første strofe hedder:

I en lille båd der gynger,
sidder jeg og synger,
synger om de ting der gi'r livet værdi.
Jeg ka' ikke gå på vandet,
men jeg ka' så meget andet ...

Det, der giver livet værdi, er friheden, freden ude i naturen, glæden ved at være til – også selv om man ikke er som Jesus, der som bekendt kunne gå på vandet. Glæden ved at være ude i det fri kender de fleste vel, uanset om man har siddet ude på fjorden med en pilsner i snor eller har holdt sig på landjorden. I Bamses sang er alt idyl, og livets ubehageligheder er kun antydnet som det, man er taget væk fra for at få fred. Sangen skaber dermed en kontrast til salmen, hvor netop stormvejret er den afgørende forudsætning for glæden over at vide sig i gode hænder. Salmen slutter med denne strofe:

Du, Fader, der bestemmer verdens lange vej
styrker og trøster alle stormens børn,
trofast blir vort hjerte,
takken hører aldrig op,
så skal vi nok komme hjem,
så skal vi nok komme hjem.

Gud er skildret som den omsorgsfulde Fader, der er herre over denne verdens gang. Strukturen i salmen kan minde om de gammeltestamentlige takkesalmer, hvor salmisten begynder med at skildre den nød, han befandt sig i, men hvor Gud hjalp ham, så han nu kan udtrykke sin taknemmelighed over Guds hjælp. Men med omkvædet er det ikke en bibelsk intertekst, der melder sig, men derimod børnesangen ”Mæ, si'r det lille lam”, hvis første strofe lyder:

Mæ, si'r det lille lam,
mor, jeg fryser, jeg vil hjem!
Mæ, si'r det store får,
vent, til aftenklokken slår,
så skal du nok komme hjem, mæ!

3 Tænk blot på Hans Anker Jørgensens salme ”To gyldne sommerfugle fandt hinanden” nr. 869 i *100 salmer*, hvor han genbruger nogle linjer fra Nis Petersens digt ”Forår ved Mariager fjord”, eller hans salme ”Hvad er det, du min kære”, nr. 852 i *100 salmer*, som bygger på Grundtvigs bryllupssang til Marie Toft ”Hvad er det, min Marie!”.

Ved at genbruge netop sidste linje herfra (dog uden ”mæ!”) og ændre til flertalsformen ”vi” kan salmedigterne skabe associationer til den tryghed, fåret kan give sit lam ved at love, at det nok skal komme hjem. Det er en børnesang, og børnesange bringer os tilbage til dengang, hvor far og mor tog sig af os, og vi kunne føle os trygge. Og hvis nogen ikke finder sangen om det lille mæ-lam passende som intertekst for en salme, ja, så kan man jo i stedet tænke på den bibelske brug af hyrdebilledet: ”Herren er min hyrde”. Her læser vi om, hvordan hyrden tager sig godt af mig, så jeg til slut skal bo ”i Herrens hus alle mine dage” (Sl 23).

Jonas Breum og Teitur Lassens salme spiller på såvel bibelske som ikke-bibelske motiver. Den, der synger med på salmen, vil kunne lade tankerne gå i forskellige retninger; men de forskellige retninger vil alle understøtte det centrale budskab: Det ender godt. Vi skal nok komme hjem! Men *hvorfor* det ender godt, det afhænger af, hvilke intertekster vi er i stand til at inddrage. Og hvem den Fader er, som digteren påkalder i strofe 3, kræver også kendskab til de bibelske billeder af Gud som en far. Så en *kristen* salme bliver det først, når vi tolker den ud fra de bibelske intertekster.

Afslutning

Som tidligere nævnt skal salmerne i *Kirkesangbogen* tolke ”folkekirkens brede evangelisk-lutherske kristendom”. Det kan derfor ikke overraske, at Bibelen stadig er en vigtig intertekst for de nye salmedigtere. Måden de bruger Bibelen på er dog værd at bemærke. Flere salmer er forsynet med bibelhenviisninger under salmen; men det er ikke altid helt indlysende, hvor meget af den bibelske intertekst, man skal inddrage som læser. Forbindelsen til Bibelen kan også skabes ved hjælp af et markant bibelsk billede eller udtryk, men i så fald er det igen og igen læserens opgave at inddrage interteksten og vurdere, hvor meget af den, der er relevant for tolkningen af salmen.⁴ Men i alle

4 Nogle få salmer er delvis formet som genfortællinger af en bibelsk tekst. Det gælder f.eks.

tilfælde betyder det, at salmedigterne forudsætter en ganske stor viden hos os, der skal læse eller synge deres salmer.

Uden de bibelske interteksterne bliver det svært at skabe sig et billede af den Gud, som salmerne henvender sig til. Meget ofte er den, salmedigteren henvender sig til, blot et ”du”, eller brugen af imperativer angiver, at det er en bøn, som må være rettet til nogen. De klassiske betegnelser som Gud Fader, Guds søn, Kristus eller Helligånden bruges næsten ikke i de helt nye salmer.⁵ I stedet bruges billeder, som så til gengæld ofte er netop bibelske og kræver viden om de bibelske gudsbilleder. For hvis vi ikke, i det mindste i en vis udstrækning, er i stand til at inddrage de bibelske intertekster, så vil vi ofte mangle en grund til, at salmedigteren kan være så tillidsfuld og fuld af håb. Og uden kendskab til de bibelske tekster bliver det svært at opdage, hvor salmedigterne skaber nye tekstkombinationer og derigennem er med til at formulere budskabet på en ny måde.

De nye salmedigtere stiller store krav til deres læseres forudviden om Bibel og kristendom. Der er på den måde noget overraskende indforstået over deres salmer. Det kan betyde, at det først og fremmest bliver dem, der kender deres Bibel, som får udbytte af salmerne. Og var det mon meningen?

”Julenat i Betlehem” af Lars Lilholt (nr. 897); Niels Brunses salme ”Vise mænd kom den lange vej (nr. 899) samt Anne Linnets gendigtning af helbredelsen af den syge ved Betesdas dam, hvor det er den syge, der fortæller sin historie (nr. 827).

5 Når der bruges et navn, er det i de allerfleste tilfælde ordet Gud. Et par steder bruges ordet Herre (se f.eks. nr. 798 og 806). Fader navnet anvendes f.eks. i nr. 917, 957 og 971. Guds søn i nr. 917; søn i nr. 968 og Frelsersøn i nr. 971. Kristusnavnet anvendes i nr. 988, og Ånden omtales i nr. 939, livets ånd i nr. 957, Livsånden i nr. 968 og visdoms ånd i nr. 971.